

Előszó

A TNT Társadalmi Nemek Tudománya Kutatócsoport 2024-ben tizenkilencedik alkalommal rendezte meg éves NYIM: Nyelv, Ideológia, Média konferenciáját, amely mára – büszkén mondhatjuk – az interdiszciplináris genderkutatás egyik legfontosabb hazai fórumává vált. Tudományos eszmecserénk ezúttal az ön/életírás és a társadalmi nemek összefüggéseinek feltérképezését tűzte ki célul.

Témaválasztásunkat több alapvető belátás motiválta. Narratívák közvetítésével értelmezzük világunk történeteit, egymáshoz való viszonyulásainkat, hatalmi relációink elrendeződéseit, valamint ellenállási lehetőségeinket. A szövegek labirintusában kitüntetett figyelmet élvez az ön/életírás: az *én* és a *másik* diszkurzív konstrukciói képezik az önreflexióra kész modern szubjektum alappilléreit. Foucault-i értelemben, önmagunk elbeszélése egyszerre jelent a beszédre bujtogató ideológiai kényszernek való megfelelést, a szubjektívációnk folyományaként alárendelődést, és biztosít ugyanakkor én-technikai gyakorlatként potenciálisan felforgató, rendszerkritikus megküzdési stratégiát.

Míg Philippe Lejeune az önéletrajzot a szerző és olvasó paktumának látta, melyen az olvasó a szerző igazmondás iránti elköteleződését kéri számon, addig a Paul de Man névvel társított posztmodern olvasatok már az önéletrajz arcképromboló jellege, a faktualitás és fikcionalitás szükségszerű egybemosódása mellett érvelnek. A feminista ön/életíráskutatás – többek közt Sidonie Smith, Julia Watson, Leigh Gilmore, Domna Stanton, Liz Stanley írásai – a narratív identitás megtestesült (performatív, szomatikus, affektív) aspektusaira, és elbeszélhetetlen traumatikus hiátusaira, kapcsolati hálóba vetettségére, interszekcionális vetületeire és politikai tétjeire hívja fel a figyelmet. A szerzőség kollektív jellegét, az olvasó felelősségét, a szembenézés és a szemtanúság viszonyjellegét és jelentőségét hangsúlyozzák.

A közösségi média térhódításával, a szelfik korában az önarckép reneszánszát éljük. Az online médiaplatformok egyszerre demokratikus és behatároló terében egyszerre van jelen a szimulált, nárcisztikus, öncélú portrék és önreklámozó szövegek özöne, valamint a társadalmi felelősségvállalást sürgető, többhangú, kollektív önreflexió. Utóbbi példajaként említhető a #metoo mozgalom virális térnyerése, vagy az olyan közösségi szerveződések, amelyek az online és offline terek mesterséges szétválasztását kérdőjelezik meg – mint az iráni „Nők, Élet, Szabadság” mozgalom lázadó, egymást bátorító Instagram-posztjai. Ugyanígy idetartoznak azok a narratívák is, amelyek az internet

manipulálhatóságára és az „igazság utáni”, „demokrácia utáni” korszak veszélyeire hívják fel a figyelmet.

A konferenciánk központi kérdése volt, hogy milyen változatos formákat ölt, milyen célokat szolgál, milyen értelmezési keretbe ágyazódik ma az ön/életírás – mindenekelőtt Magyarországon? Miként képes a műfaj számot vetni a női és férfi lét, illetve ezek magától értetődő kétosztatú distinkcióinak kulturális mítoszaival, ellentmondásos elvárásaival, megélt tapasztalataival? Mintegy negyven előadás vizsgálta (újra) az ön/életírás kapcsán a gender/szexualitás viszonyokat a kultúratudomány, az irodalomtudomány, a nyelvészet, a médiatudomány, a pedagógia, a történettudomány, a politológia, a szociológia vagy a pszichológia változatos diszciplinái területén.

A konferencia előadói feltérképezték az ön/életrajzi megnyilatkozások klasszikus és kortárs formáinak emancipációs lehetőségeit, különös figyelmet fordítva arra, miként járulnak hozzá kollektív identitások kialakításához, illetve hogyan tükrözik, alakítják és keretezik újra a nőtörténetírás és a magyar feminizmus különböző történeti és elméleti alakzatait. Megvitatásra kerültek az ön/életírás morálfilozófiai és etikai vetületei is: az igazmondás, az őszinteség, a tévedhetőség, a félreemlékezés, az önmitologizálás, az utóemlékezet kérdéskörei. A női identitás reprezentálhatóságának dilemmái számos műfajon keresztül kerültek elemzésre – a fejlődéstörténet műfaját feminista szempontból újragondoló anti- és meta-Bildungsromantól kezdve a pszichoterápiás potenciállal bíró autopatografikus traumanarratívákon át egészen az útinaplóig. A gyakran izgalmas párbeszédbe lépő előadások rámutattak arra is, hogy míg az autoetnográfia dekolonizációs stratégiái az elnyomó hatalmi struktúrák dacára történő túlélést szolgálják, addig az autotanatográfia az ön/életírás nekropolitikai vetületeivel vet számot, az ökobioográfia pedig az antropocentrikus nézőpontra túllépve a poszthumán önelbeszélés lehetőségeire irányítja a figyelmet. Több előadás foglalkozott az ön/életírás performatív aspektusaival is: vizsgálat tárgyává váltak a stand-up comedy, a számítógépes játék, valamint a színházi és zenei előadóművészet mediális lehetőségeit kiaknázó énnarratívák. Emellett terítékre került az önstilizálás, a divat és a reklám szerepe az én fogyasztói kultúrában történő megalkotásában, csakúgy mint a családtörténet, a transzgenerációs trauma és az utóemlékezet kérdéskörei. Figyelmet kaptak az ön/életírás és fikció határterületei: az auto/bio-fikció, a képzelt életek, azok az irodalmi, filmes és képzőművészeti alkotások, amelyek az önelbeszélés nyelvi és vizuális lehetőségeit kísérletező módon dolgozzák fel. Külön figyelem irányult a női és művészi identitás összefüggéseinek feltárására, arra, miként működhet az ön/életírás egyszerre személyes, megélt, megtestesült élményként, valamint nyilvános, aktivista és teoretikus térként.

Jelen folyóirat lapszámunkba válogatott tíz tanulmány jól tükrözi azt a tematikus és elméleti sokszínűséget, ami meggyőzően demonstrálja az ön/életírás kortárs kutatásainak interdiszciplináris természetét.

Gera Judit tanulmánya Anne Frank első naplókötete kapcsán a fragmentált önelbeszélésben és művészi kollázs technikában rejlő identitásformáló és ellenállási lehetőségekre irányítja a figyelmet. Anne saját emlékeiből, levelekből, fotókból, családi dokumentumokból, írásmód váltogatásából barakcsolja össze élethelyzetének történelmi, társadalmi, nemi, etnikai vonatkozásait, identitását határsértő, performatív bricolage-ként artikulálva.

Földes Györgyi és Kerekes Amália közös tanulmánya a Galilei Körhöz és a Kassák-féle avantgárdhoz közelálló Kádár Karr Erzsébet *Gyönyörű ősz* című önéletrajzi regényének kiadástörténetét, nőtörténeti, műfajpoétikai összefüggéseit igyekszik feltérképezni, különösen a női Bildungsroman és az autoszociobiográfia működési logikájának újszerű megközelítései felől.

Katona Eszter tanulmánya Ávilai Szent Teréz önéletírásának mai olvasatát elemzi Paco Bezerra kortárs spanyol drámájának tükrében. A spanyol női önéletírás hagyomány rövid áttekintése után vizsgálja az *Önéletrajz* műnemek és korszakok közötti adaptációjának lehetőségeit és jellegzetességeit, kiemelve a spirituális önazonosság modern újraírását és a misztikus test politikáját.

Kapus Erika futó-nők identitásképzési stratégiáit vizsgálta női önéletrajzi művek – autobiográfiai kötetek, blogbejegyzések, közösségi média profilok – alapján, bemutatva, hogyan válhat a fizikai aktivitás az én narratív újrakerepezésének médiumává. Arra keresi a választ, hogyan találnak hangot ezek a nők, miképp szólnak meg, miféle külső elvárásoknak igyekeznek megfelelni.

Tatai Erzsébet tanulmánya Szabó Eszter Ágnes tragikusan hirtelen félbeszakadt életművének önéletrajzi aspektusait vizsgálja, rámutatva, hogyan teremti meg a művész közösségi szerepvállalása, élő projektjei és „kecskepásztor és úrhajós énekei” között balanszírozó performatív jelenléte a személyes és a társadalmi határán elhelyezkedő, művész-ego ellenében dolgozó, egyedi önarcképet.

Popovics Viktória tanulmánya Oláh Mara OMARA életművén keresztül azt vizsgálja, miként épülnek be a halmozottan hátrányos társadalmi helyzetből fakadó tapasztalatok a roma női identitásba, és hogyan válhatnak az önéletrajzi festmények, illetve a szöveges élettörténeti narratívák az énkonstrukció és a dekolonizáció eszközeivé. A tanulmány alapjául szolgáló előadás elnyerte a konferencia legjobb előadásának járó Wonder Woman díjat.

Egri Petra a roma női önéletírások és a Mária-imádat viszonyát vizsgálta divatelméleti megközelítésből a Romani Design divatház textilművészeti alkotásaiban, kiemelve a spiritualitás és a női, kisebbségi identitás összefonó-

dásait, a női emancipáció és többgenerációs emlékezet mediációjának lehetőségeit a tárgyi kultúra nyelvén. Tanulmánya bemutatja, hogyan épül be a roma identitás és önéletrajz a modern divattervezésbe.

Váraljai Anna cikke Berhidi Mária 1970-80-as évekbeli, korai munkásságában a patriarchális normák aláásását, illetve a női test jelenlétének közvetítését méltatja, s ezzel visszaköveteli Berhidi helyét a kánonban a hazai feminista művészet elméleti és gyakorlati diskurzusainak egyik előfutáraként.

Borbíró Aletta tanulmánya a kortárs popkultúra egyik legkarakteresebb alakja, Beton.Hofi mixtape albumtrilógiájának önmitizációs stratégiáit elemzi. Feltárja, hogy a rap toposzai, a profán és biblikus intertextuális allúziórendszer, társadalomkritika, és az autofikciós önéletrajzi elemek hogyan kapcsolódnak össze az alkotásokban, s miként hozzák létre az előadói perszónát, újragondolva a férfidentitás kulturális paneleit.

Taskovics Viktória tanulmánya Kim Gordon, amerikai no-wave/punk zenész, énekes, dalszerző *A Girl in a Band* című memoárjában tematizált női művészi önmeghatározás kérdéseit vizsgálja, a vakmerőség és a kényszerű konformitás határán mozgó női hang formálódására koncentrálna. A memoár egyszerre célozza írója gyógyulását és a zeneipar működésének leleplezését, a női tekintet színpadi megjelenésének történetét körvonalazva a Sonic Youth dalain keresztül.

Lapszámunkban a tíz tanulmányon kívül négy könyvajánló javasol további tartalmas olvasnivalót, gazdagítva ezzel a gender-kutatáshoz kapcsolódó tudományos és kulturális kontextust.

A lapszám borítóján Szabó Eszter Ágnes falvédői láthatók. A képek felhasználásának engedélyezését köszönjük Ilauszky Tamásnak.

Olvasóinknak élményteli és gondolatébresztő időtöltést kívánunk!

Kérchy Anna